

Reviewing and Criticizing Ayatollah Marafet's Opinion about the Rule of Jari Based on Hadiths

**Mohammad Hadi
Ghahari Kermani**

Assistant Professor, Department of Islamic
Studies, Faculty of Law and Theology, Shahid
Bahonar University, Kerman, Kerman, Iran

Abstract

The Quran is an ever-flowing spring in the bed of time, whose thirst for truth and guidance has been quenched by its clarity, and it is still flowing and eternal in the passage of time. One of the most important secrets of the Qur'an's immortality is the adaptation and spreading of the contents of the verses to new examples in the passage of time. This action is referred to as "Jerry's rule" or "Jerry's and matching rule". Ayatollah Marafet believes that the current rule is different from the interpretation of the verse; therefore, it is important and necessary to review and criticize this view based on traditions. Therefore, in this research, with a descriptive-analytical method, we are trying to find the answer to this question, is the theory of Ayatollah Marafet based on the negation of the interpretation of Jari's rule consistent with the hadiths? In this regard, first, his point of view is presented and then using the traditions in which the interpretation of the Qur'an is described in examples that are beyond the reason and subject of the revelation of the verses, as well as the traditions in which the rule of Jari is used and it is specified that this act is the interpretation of the Qur'an, their claim was criticized and proved that implementation is one of the types of interpretation of the Qur'an.

Keywords: Jari Rule and Implementation, Jari Traditions, Qur'anic Interpretation, Ayatollah Marafet.

– Corresponding Author: ghahari@uk.ac.ir

How to Cite: Ghahari Kermani, M.H. (2024). Reviewing and Criticizing Ayatollah Marafet's Opinion about the Rule of Jari Based on Hadiths, *Journal of Seraje Monir*, 15(48), 185-208. DOI: 10.22054/ajsm.2023.72340.1904

1. Introduction

The Quran is an ever-flowing spring in the bed of time, whose thirst for truth and guidance has been quenched by its clarity, and it is still flowing and eternal in the passage of time. One of the most important secrets of the Qur'an's immortality is the adaptation and spreading of the contents of the verses to new examples in the passage of time. This action is referred to as "Jerry's rule" or "Jerry's and matching rule". Ayatollah Marafet believes that the current rule is different from the interpretation of the verse; therefore, it is important and necessary to review and criticize this view based on traditions. Therefore, in this research, we are trying to find the answer to this question: Is the theory of Ayatollah Marafet based on the negation of the interpretation of the rule of Jari consistent with the hadiths? In this regard, first his point of view is presented and then using the traditions in which the interpretation of the Qur'an is described in examples that are beyond the reason and subject of the revelation of the verses, as well as the traditions in which the rule of Jari is used and it is specified that this act is the interpretation of the Qur'an, their claim was criticized and proved that implementation is one of the types of interpretation of the Qur'an.

2- Research background

Allameh Majlisi pointed out the rule of implementation and adaptation and wrote: "If a verse is revealed about a people, the ruling of that verse will apply to the likes of that people until the Day of Resurrection." (Majlesi, 1403: Vol. 24, p. 345) Faiz Kashani also writes in relation to the rule of application and adaptation: "God's decrees refer to general facts and authorities, not individual and personal characteristics; therefore, where a nation is addressed or action is attributed to them, according to the scholars and the wise, whoever is like that nation, their temperament and nature, should be included in that address and action. (Faiz Kashani, 1415: Vol. 1, p. 26) Allameh Tabatabaei, as a revivalist of the principle of continuity and adaptation, has widely used it in Tafsir al-Mizan, and based on this principle, he has explained the verses and hadiths, and has answered the problems raised by referring to it. (Ref.: Nafisi, 2004: pp. 221-177; Nasiri, 2015: pp. 523-506) In the article "Jari and Adaptation in Al-Mizan" the mentioned rule in the Tafsir of Al-Mizan has been

investigated. (Ref: Nasiri, 1375: pp. 78-96) In the fourth chapter of the book "Methods of Qur'an Interpretation" there is a detailed discussion about the implementation and application of the Qur'an on the Ahl al-Bayt (peace be upon them) and their opponents. (Ref: Shaker, 2016: pp. 204-147) The article "Manifestation of the Immortality of the Qur'an in the Rule of Implementation and Adaptation" aims to prove the mentioned rule by using rational and narrative reasons. (Ref: Rezaei Esfahani, 2006: pp. 51-66) In the article "Examining the interpretative rule of Jari and applying it with an emphasis on its application in the biography of the Innocents (peace be upon him)", an attempt has been made to examine the various aspects of this rule and to report, categorize and analyze the examples of its application in the biography of the Innocents (peace be upon him). (Ref: Nouraei, 2010: pp. 31-44) The article "Jari and matching, its methods and foundations" aims to discover the types of jari and matching, as well as the methods, basics and harms of this rule. (Ref: Yazdan Panah, 2011: pp. 32-7) In the article "The Place of Narratives and Implications in the Process of Qur'an Interpretation", the characteristics of narrations and adaptations, the types of narrations and their relationship with the interpretation, interpretation and interpretation of the Qur'an have been discussed. (Ref: Salimi Zare, 1392: pp. 124-141) The article "Fundamentals of Implementation from Allameh Tabatabai's Point of View" deals with extracting the basics of the mentioned rule from Allameh Tabatabai's point of view. (Ref: Nafisi, 1392: pp. 5-26) The article "Conceptualization and Adaptation and Interior of the Qur'an based on Hadiths" examines the nature of the implementation and adaptation and interior of the Qur'an in the traditions. (Ref: Pahlavan, Faez and Khabeiri, 1392: pp. 30-7) The article "Jari and adaptation in the hadiths of Imam Reza (peace be upon him)" deals with extracting cases of the principle of transfer and adaptation in the hadiths narrated by Imam Reza (peace be upon him). (Refer to: Lakzaei and Ghasemnejad, 2014: pp. 185-194) In the thesis "Jari, adaptation and interpretation from the perspective of the Ahl al-Bayt (peace be upon them) relying on the views of Allameh Tabatabai and Ayatollah Marafet" a comparative study and the points of commonality and difference between the views of Allameh Tabatabai and Ayatollah Marafet about Jari, adaptation and interpretation have been discussed. The purpose of this research is to prove the rule of Jari

and its implementation and interpretation from the perspective of Ahl al-Bayt (peace be upon them) by using the statements of Allameh Tabatabai and Ayatollah Marafet. (Ref: Elahikia, Ali Mohammad, 2014) The article "Methods of applying the principle of implementation and adaptation in the field of understanding the Qur'an" seeks to examine the concept and logical example and the method of revision of Manat in the principle of implementation and adaptation. (Ref: Rezaei Kermani, 2015: pp. 27-4) The article "Literary and Linguistic Basics and Application in Qur'an Interpretation" deals with extracting the basics of this rule from the literary and linguistic aspects. (Ref: Rad and Momennejad, 1396: pp. 57-79) In the article "Application of implementation and adaptation in the interpretation of the Qur'an", the analysis of the logical ratio of the rule of implementation and adaptation with different forms of understanding the Qur'an, i.e. interpretation, interpretation, and interpretation, has been discussed. (Ref: Masoudi Sadr, 2017: pp. 153-175) In the book "Implementation Criteria and Implementation from the Perspective of Allameh Tabatabai", along with a brief reference to the principles and basics of implementation from the perspective of Allameh Tabatabai, the criteria of this rule are extracted from his perspective and valid examples of each criterion are presented. (Ref: Hashemi Neshalji, 2018: pp. 172-1).

3- Research Method

The research method in this study is descriptive-analytical.

4- Research Results

Ayatollah Ma'rafi claims that Jari rule and implementation are different from the interpretation of the verse; because the interpretation of the Qur'an is like meaning, and it does not deserve to be mistaken with examples. Based on the traditions in which the interpretation of the Qur'an is described in examples that are beyond the cause and subject of the revelation of the verses, as well as the traditions in which it is specified that the example of the verse in the passage of time is considered the interpretation of the verse, it was determined that implementation and adaptation are one and the same. It is one of the types of interpretation of the Qur'an and the current rule is a rule of interpretation set; therefore, Ayatollah Marafet's claim can be criticized.

بررسی و نقد دیدگاه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری بر اساس روایات

استادیار گروه معارف اسلامی دانشکده حقوق و الهیات دانشگاه

شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

* محمدهادی قهاری کرمانی

چکیده

قرآن چشمه‌ای همیشه جاری در بستر زمان است که تشنگان حقیقت و هدایت از زلال آن سیراب گشته و هم چنان در گذر زمان، جاری و جاودانه است. یکی از مهم‌ترین رموز جاودانگی قرآن، تطبیق و سرایت دادن مفاد آیات بر مصادیق جدید در گذر زمان است. از این عمل، تحت عنوان «قاعده جری» یا «قاعده جری و تطبیق» یاد می‌شود. آیت‌الله معرفت بر این باور است که قاعده جری، غیر از تأویل آیه می‌باشد؛ بنابراین بررسی و نقد این دیدگاه بر اساس روایات، اهمیت و ضرورت می‌یابد. از این رو، در این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی درصدد یافتن پاسخ این سؤال هستیم که آیا نظریه آیت‌الله معرفت مبنی بر نفی تأویلی بودن قاعده جری منطبق با روایات است؟ در این راستا ابتدا دیدگاه ایشان مطرح و سپس با استفاده از روایاتی که در آن‌ها تأویل قرآن به مصادیقی توصیف شده که فراتر از سبب و مورد نزول آیات می‌باشند و نیز روایاتی که در آن‌ها قاعده جری به کاربرده شده و تصریح شده که این عمل، تأویل قرآن است، ادعای ایشان، نقد و اثبات شد که جری و تطبیق، یکی از انواع تأویل قرآن است.

کلیدواژه‌ها: قاعده جری و تطبیق، روایات جری، تأویل قرآن، آیت‌الله معرفت.

مقدمه

از ویژگی‌های قرآن کریم جاودانه بودن آن است، زیرا سند کامل‌ترین ادیان آسمانی است که ناسخ تمام ادیان پیشین بوده و پاسخ‌گوی نیازهای بشریت در طول اعصار و قرون تا قیامت خواهد بود. معارف قرآن مختص به عصر یا حال مخصوصی نیست. قرآن آنچه را فضیلت می‌خواند در همه ادوار بشری، فضیلت است و آنچه را رذیلت و ناپسند می‌شمرد، همیشه ناپسند و زشت است؛ هم‌چنین آنچه از احکام عملی تشریح می‌کند، مخصوص عصر نزول و اشخاص آن عصر نیست، بلکه تشریحی است عمومی، جهانی و ابدی. بیانات قرآن عمومیت داشته و تعلیل‌های آن مطلق است؛ برای نمونه، مدح یا مذمتی که در حق جمعی از مؤمنان یا کافران وارد شده و معلل به وجود صفاتی خاص در آن‌ها است - در صورتی که همان صفات را در دیگران نیز می‌یابیم - نباید مخصوص همان افراد دانست؛ بنابراین اگر در شأن نزول آیات، روایاتی آمده است که مثلاً می‌گوید آیه‌ای بعد از فلان جریان نازل شده، یا آیاتی درباره شخص یا واقعه‌ای خاص نازل شده است، نباید حکم آیه را مخصوص آن واقعه و آن شخص بدانیم؛ زیرا اگر این‌گونه فکر کنیم باید بعد از انقضای آن واقعه یا مرگ آن شخص، حکم آیه قرآن نیز ساقط شود، حال آن‌که حکم آیه، مطلق است. (طباطبایی، ۱۳۹۰: ج ۱، ص ۴۲) پس قرآن کتابی است که در غایب همانند حاضر، جاری است و بر حال و آینده همانند گذشته، جاری و منطبق می‌شود. همه احکام، قوانین، اوصاف و ویژگی‌های آن فراتر از مرزهای مکانی و زمانی است. از این ویژگی قرآن کریم در روایات به «جری» تعبیر شده است (جوادی آملی، ۱۳۷۸: ج ۱، ص ۱۶۷).

آیت‌الله معرفت در مورد قاعده جری و تطبیق مدعی است که جری و تطبیق، غیر از تأویل آیه است؛ زیرا تأویل قرآن از قبیل معنا و مفهوم است و سزاوار نیست که با مصداق، اشتباه شود؛ بنابراین بررسی و نقد این دیدگاه بر اساس روایات، اهمیت و ضرورت می‌یابد. از این‌رو، در این پژوهش درصدد یافتن پاسخ این سؤال هستیم که آیا نظریه آیت‌الله معرفت مبنی بر نفی تأویلی بودن قاعده جری منطبق با روایات است یا خیر؟

بررسی و نقد دیدگاه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری بر اساس روایات؛ قهاری کرمانی | ۱۹۱

۱- پیشینه تحقیق

علامه مجلسی به قاعده جری و تطبیق اشاره نموده و چنین نگاشته است: «اگر آیه‌ای درباره قومی نازل شود، حکم آن آیه در مورد امثال آن قوم تا روز قیامت جریان دارد» (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۲۴، ص ۳۴۵).

فیض کاشانی نیز در رابطه با قاعده جری و تطبیق می‌نویسد: «احکام خداوند ناظر به حقایق کلی و مقامات نوعی است، نه ویژگی‌های فردی و شخصی؛ بنابراین در جایی که به قومی خطابی شود یا عملی به ایشان نسبت داده شود از نظر علما و خردمندان، هر آن کس که مانند آن قوم و طینت و سرشت آنان باشد، داخل در آن خطاب و عمل باشد» (فیض کاشانی، ۱۴۱۵: ج ۱، ص ۲۶).

علامه طباطبایی به‌عنوان احیاگر قاعده جری و تطبیق به‌صورت گسترده از آن در تفسیر المیزان استفاده نموده و با تکیه بر این قاعده به تبیین آیات و روایات پرداخته و نیز با استناد به آن به اشکالات مطرح‌شده پاسخ داده است (ر.ک: نفیسی، ۱۳۸۴: ص ۱۷۷-۲۲۱؛ نصیری، ۱۳۸۵: ص ۵۰۶-۵۲۳).

در مقاله «جری و تطبیق در المیزان» به بررسی قاعده مذکور در تفسیر المیزان پرداخته شده است (ر.ک: نصیری، ۱۳۷۵: ص ۷۸-۹۶).

در فصل چهارم کتاب «روش‌های تأویل قرآن» به تفصیل درباره جری و تطبیق قرآن بر اهل بیت (علیهم‌السلام) و مخالفانشان بحث شده است (ر.ک: شاکر، ۱۳۷۶: ص ۱۴۷-۲۰۴).

مقاله «تجلی جاودانگی قرآن در قاعده جری و تطبیق» در صدد است با استفاده از دلایل عقلی و نقلی، قاعده یادشده را اثبات کند (ر.ک: رضایی اصفهانی، ۱۳۸۶: ص ۵۱-۶۶).

در مقاله «بررسی قاعده تفسیری جری و تطبیق با تأکید بر به‌کارگیری آن در سیره معصومان (علیهم‌السلام)» کوشیده شده تا ابعاد مختلف این قاعده بررسی و نمونه‌های به‌کارگیری آن در سیره معصومان (علیهم‌السلام) گزارش، تبویب و تحلیل شود (ر.ک:

نورایی، ۱۳۹۰: ص ۳۱-۴۴).

مقاله «جری و تطبیق، روش‌ها و مبانی آن» در صدد کشف انواع جری و تطبیق و نیز روش‌ها، مبانی و آسیب‌های این قاعده برآمده است. (ر.ک: یزدان‌پناه، ۱۳۹۱: ص ۷-۳۲)
در مقاله «جایگاه روایات جری و تطبیق در فرایند تفسیر قرآن» به بیان شاخصه‌های روایات جری و تطبیق، اقسام روایات جری و بیان ارتباط آن‌ها با بطن، تأویل و تفسیر قرآن پرداخته شده است (ر.ک: سلیمی زارع، ۱۳۹۲: ص ۱۲۴-۱۴۱).

مقاله «مبانی جری و تطبیق از دیدگاه علامه طباطبایی» به استخراج مبانی قاعده مذکور از منظر علامه طباطبایی پرداخته است (ر.ک: نفیسی، ۱۳۹۲: ص ۵-۲۶).

مقاله «مفهوم‌شناسی جری و انطباق و باطن قرآن بر اساس روایات» به بررسی ماهیت جری و تطبیق و باطن قرآن در روایات پرداخته است (ر.ک: پهلوان، فائز و خبیری، ۱۳۹۲: ص ۷-۳۰).

مقاله «جری و تطبیق در احادیث امام رضا (علیه‌السلام)» به استخراج مواردی از قاعده جری و تطبیق در روایات نقل شده از امام رضا (علیه‌السلام) پرداخته است (ر.ک: لک‌زایی و قاسم‌نژاد، ۱۳۹۴: ص ۱۸۵-۱۹۴).

در پایان‌نامه «جری و تطبیق و تأویل از منظر اهل‌بیت (علیهم‌السلام) با تکیه بر دیدگاه‌های علامه طباطبایی و آیت‌الله معرفت» به بررسی تطبیقی و بیان نقاط اشتراک و افتراق دیدگاه‌های علامه طباطبایی و آیت‌الله معرفت درباره جری و تطبیق و تأویل پرداخته شده است. هدف این تحقیق، اثبات قاعده جری و تطبیق و تأویل از منظر اهل‌بیت (علیهم‌السلام) با بهره‌گیری از بیانات علامه طباطبایی و آیت‌الله معرفت است (ر.ک: الهی‌کیا، علی‌محمد، ۱۳۹۴).

مقاله «روش‌های به‌کارگیری قاعده جری و تطبیق در حوزه فهم قرآن» به دنبال بررسی مفهوم و مصداق منطقی و روش تنقیح مناظرات در قاعده جری و تطبیق است (ر.ک: رضایی کرمانی، ۱۳۹۵: ص ۴-۲۷).

مقاله «مبانی ادبی و زبان‌شناختی جری و تطبیق در تفسیر قرآن» به استخراج مبانی این

بررسی و نقد دیدگاه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری بر اساس روایات؛ قهاری کرمانی | ۱۹۳

قاعده از جنبه ادبی و زبان‌شناختی پرداخته است (ر.ک: راد و مؤمن‌نژاد، ۱۳۹۶: ص ۵۷-۷۹).

در مقاله «کاربرد جری و تطبیق در تفسیر قرآن» به تحلیل نسبت منطقی قاعده جری و تطبیق با اشکال مختلف فهم قرآن یعنی تفسیر، تأویل و باطن پرداخته شده است (ر.ک: مسعودی صدر، ۱۳۹۷: ص ۱۵۳-۱۷۵).

در کتاب «معیارهای جری و تطبیق از نگاه علامه طباطبایی» ضمن اشاره‌ای گذرا به اصول و مبانی جری و تطبیق از منظر علامه طباطبایی، معیارهای این قاعده از نگاه وی استخراج و نمونه‌های روایی هر معیار ارائه شده است (ر.ک: هاشمی نسلجی، ۱۳۹۸: ص ۱-۱۷۲).

تفاوت مقاله حاضر با پژوهش‌های قبلی این است که این تحقیق درصدد بررسی و نقد نظریه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری است که مسبوق به سابقه نیست.

۲- معنای لغوی جری و تطبیق

جری به معنای روان‌شدن، جریان‌داشتن و حرکت منظم در طول زمان است؛ از این رو، این واژه برای حرکت کشتی، حرکت خورشید، وزیدن باد، دویدن اسب و روان‌شدن آب استفاده می‌شود (ر.ک: جوهری، ۱۴۰۷: ج ۶، ص ۲۳۱۰؛ فراهیدی، ۱۴۱۰: ص ۱۷۴؛ راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ص ۱۹۴؛ ابن‌منظور، ۱۴۰۸: ج ۱۴، ص ۱۴۰).

تطبیق از ریشه «طبق» به معنای قرار گرفتن دو چیز بر هم و هم‌پوشانی کامل آن دو بر یکدیگر است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲: ص ۵۱۶؛ طریحی، ۱۳۷۵: ج ۵، ص ۲۰۴؛ مصطفوی، ۱۳۶۰: ج ۲، ص ۷۷).

۳- معنای اصطلاحی جری و تطبیق

علامه طباطبایی به‌عنوان احیاگر قاعده جری و تطبیق در تعریف آن چنین نگاه‌اشته است: «مقصود از جری این است که قرآن شریف از حیث انطباق بر مصادیق، وسعت داشته و به موارد نزول آیات اختصاص ندارد، بلکه در هر موردی که به لحاظ ملاک با مورد نزول

متحد باشد، جاری می‌گردد؛ مانند مثل‌هایی که خاص موارد اولیه نیستند، بلکه در هر چیز که مناسبتش محفوظ باشد، جاری می‌شوند» (طباطبایی، ۱۳۹۰: ج ۳، ص ۶۷). وی درجایی دیگر، از جری و تطبیق با عنوان الغای خصوصیت از مورد نزول آیه یاد کرده است (ر.ک: طباطبایی، ۱۳۵۳: ص ۷۱).

۴- دیدگاه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری

آیت‌الله معرفت معتقد است: «تأویل - که نوع خاصی از تفسیر است - از قبیل معنا و مفهوم است و سزاوار نیست که با مصداق، اشتباه شود» (معرفت، ۱۳۸۶، ج ۳، ص ۲۸). همچنین در ادامه گفته است: «سابقه ندارد که واژه «تأویل» بر وجود عینی اطلاق شود؛ بلکه اصطلاحاً واژه «مصداق» بر وجود عینی اطلاق می‌گردد» (معرفت، ۱۳۸۶، ج ۳، ص ۳۰).

آیت‌الله معرفت در جای دیگر چنین نگاشته است: «تأویل به معنای بازگرداندن می‌باشد؛ خواه بازگرداندن به وجه قابل قبول، مانند تأویل در باب متشابهات؛ یا بازگرداندن به مفهوم کلی آیه، آنگاه که اکتفا بر ظاهر - که بر اساس تنزیل، خاص می‌نماید - صحیح نباشد؛ بنابراین تأویل نزد اهل تفسیر، دو اصطلاح دارد: یکی، اختصاص به باب متشابهات دارد؛ به معنای بازگرداندن سخنان و رفتارهای متشابه به وجه معقول و پذیرفتنی؛ ... اصطلاح دوم تأویل عبارت است از تبیین مفهوم کلی پنهان در پس پرده لفظی که بر اساس مورد نزول، خاص می‌نماید. بیشتر آیات نازل شده بر طبق مناسبت‌ها، در ظاهر، مخصوص همان مناسبت‌ها می‌نماید و فراتر از آن نمی‌رود. این نگاه موجب می‌شود رسالت قرآن در گذر روزگار، ناکارآمد جلوه کند، ولی پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) بر ضرورت رها ساختن آیه از ویژگی‌های پیرامونی آن تأکید کرده است؛ تا آیه، دارای مفهومی کلی و دربردارنده همه افراد و زمان‌ها گردد» (معرفت، ۱۳۸۷: ج ۱، ص ۳۰).

وی در ادامه می‌نویسد: «تأویل آیه، باطن نامیده شده است؛ زیرا این مفهوم کلی از محتوای آیه بر گرفته می‌شود؛ به این صورت که ابعاد مرتبط با مناسبت‌ها در آیه که مطابق با ظاهر تنزیل، آن را ویژه همان مناسبت‌ها می‌سازد، کنار زده می‌شود تا چهره فراگیر آیه، پس از الغای خصوصیات پوشاننده، نمایان گردد. این معنای فراگیر از دید

بررسی و نقد دیدگاه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری بر اساس روایات؛ قهاری کرمانی | ۱۹۵

کسی که نگاهش را به ویژگی‌های پیرامونی آیه بر اساس مورد نزول آن، محدود ساخته است، پنهان می‌ماند، ولی انسان ژرف‌نگر و مدبّر، گستره مفهوم آیه را به گستره آفاق می‌یابد؛ نگاهی که همه آیات قرآن را دارای رسالتی جاوید می‌بیند. مفهوم برخاسته از تأویل - که از آن به بطن یاد می‌شود - از نوع مدلول التزامی کلام، آن‌هم لازم غیربیین است؛ بنابراین تأویل، تبیین معنایی است که آیه با دلالتی پنهانی، در پی آن هدف می‌باشد و نیازمند ژرف‌نگری و بسنده نکردن به ظاهر کلام بر حسب مورد نزول است» (همان: ج ۱، ص ۳۱).

سپس آیت‌الله معرفت این سؤال را مطرح می‌کند: «آیا معنای به‌دست آمده از راه تأویل، معنایی متناسب با ظاهر تنزیل است یا بیگانه از آن و چه بسا، تحمیل بر لفظ می‌باشد؛ به گونه‌ای که گاه به تفسیر به رأی می‌انجامد؟ [در دیگر نوشته‌های خود] گفته‌ایم که معنای فراگیر به‌دست آمده از مفهوم آیه، باید با معنای ظاهری آیه پیوندی نزدیک داشته باشد؛ آن‌سان که تناسب خاص و عام بین آن دو برقرار باشد؛ بدین صورت که معنای ظاهری، خاص باشد و معنای باطنی بر گرفته از مفهوم آیه، عام و دربردارنده ظاهر و غیر آن در گذر نسل‌ها باشد. بر این اساس، معنای برآمده از تأویل، از مدلول‌های التزامی خود کلام است؛ هرچند از قسم لازم غیربیین باشد؛ بنابراین باید متناسب با خود کلام باشد؛ چراکه کلام بر معنای بیگانه از خود دلالتی ندارد؛ و گرنه این گونه برداشت از کلام، تحمیل محض خواهد بود. بدین سان، بیشتر تأویل‌های [فرقه] باطنیه و مانند آن، نوعی تفسیر به رأی محض است (همان: ج ۱، ص ۳۲).

وی در ادامه تصریح می‌کند: «مفهوم کلی استخراج شده پس از بررسی و پالایش (الغای خصوصیات)، به منزله کبرایی کلی برای مدلول ظاهر کلام باشد و بطن به‌دست آمده (معنای تأویلی)، کلی و قابل انطباق بر ظاهر تنزیل باشد؛ به عبارت دیگر مجموع ظهر و بطن آیه، به منزله استدلالی منطقی باشد؛ آن‌سان که مفهوم کلی، چونان کبرایی کلی، بر صغرای خود - که همان مورد تنزیل است - منطبق شود» (همان: ج ۱، ص ۳۴).

آیت‌الله معرفت در پایان چنین جمع‌بندی می‌کند: «تأویلات اهل تحقیق، همان برداشت مفهوم فراگیر آیه است که از بطن آیه به دست می‌آید؛ به گونه‌ای که پس از چشم‌پوشی از خصوصیات کلام که دخالتی در اصل مقصود ندارد، مفهوم فراگیر برداشت می‌گردد (همان: ج ۱، ص ۴۸).

با عنایت به اینکه آیت‌الله معرفت تأویل قرآن را از سنخ معنا می‌داند، نه از سنخ مصداق؛ لذا این مطلب مؤید آن است که وی قاعده جری را که در واقع همان مصادیق آیات قرآن در گذر زمان است، از سنخ تأویل قرآن نمی‌داند. به نظر می‌رسد مدعای آیت‌الله معرفت با استفاده از روایات جری قابل نقد است. در ادامه مقاله به نقد این دیدگاه بر اساس روایات پرداخته خواهد شد.

۵- نقد دیدگاه آیت‌الله معرفت مبنی بر نفی تأویلی بودن قاعده جری (اثبات تأویلی بودن قاعده جری)

بر اساس روایات، قاعده جری با مفهوم تأویل، ارتباط تنگاتنگ داشته و می‌توان آن را یکی از انواع تأویل قرآن دانست. اگرچه در روایات فقط از واژه «جری» استفاده شده و واژه «تطبیق» به کار برده نشده است؛ ولی در واقع، این همان قاعده «جری و تطبیق» است؛ زیرا بدین معنا است که قرآن مانند خورشید و ماه جریان دارد و بر مصادیق جدید تطبیق می‌یابد. این نوع احادیث بر فرازمانی بودن، پویایی و تازگی قرآن برای هر عصر و نسل، تأکید می‌کنند.

در برخی از احادیث به مصادیق زمان نزول که آیات، ناظر به آنها بوده ظهر گفته شده و به مصادیق مشابه آنها که مفاهیم کلی آیات با صرف نظر از مورد نزول، در همه زمان‌ها بر آن قابل انطباق می‌باشد، بطن گفته شده است. از امام باقر (علیه‌السلام) روایت شده که فرمود: «ظَهَرُ الْقُرْآنِ الَّذِينَ نَزَلَ فِيهِمْ وَ بَطْنُهُ الَّذِينَ عَمِلُوا بِمَثَلِ أَعْمَالِهِمْ: ظاهر قرآن همان مصداق‌ها (اسباب و شأن نزول‌ها) و مواردی است که آیات درباره آنها نازل شده است و باطن قرآن مصداق‌ها و اشخاصی هستند که (در آینده می‌آیند و) مانند گذشتگان (که آیات درباره آنها نازل شده است) عمل می‌کنند» (عیاشی، ۱۳۸۰،

بررسی و نقد دیدگاه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری بر اساس روایات؛ قهاری کرمانی | ۱۹۷

ج ۱، ص ۱۱). یعنی آنچه درباره آنان نازل شده، نسبت به اینان نیز صدق می‌کند. گرچه در این حدیث، سخنی از تأویل قرآن به میان نیامده است، اما در جای دیگر، امام باقر (علیه‌السلام) می‌فرماید: «ظَهْرُهُ تَنْزِيلُهُ وَ بَطْنُهُ تَأْوِيلُهُ، مِنْهُ مَا مَضَى وَ مِنْهُ مَا لَمْ يَكُنْ بَعْدُ، يَجْرِي كَمَا يَجْرِي الشَّمْسُ وَ الْقَمَرُ: ظاهر قرآن، تنزیل آن و باطن قرآن، تأویل آن می‌باشد، بخشی از تأویل آن گذشته است و بخشی هنوز تحقق نیافته، قرآن بسان خورشید و ماه، در حرکت است» (عیاشی، ۱۳۸۰: ج ۱، ص ۱۱). همچنین از امام صادق (علیه‌السلام) روایت شده که فرمود: «إِنَّ لِلْقُرْآنِ تَأْوِيلًا فَمِنْهُ مَا قَدْ جَاءَ وَ مِنْهُ مَا لَمْ يَجِئْ فَإِذَا وَقَعَ التَّأْوِيلُ فِي زَمَانِ إِمَامٍ مِنَ الْأَئِمَّةِ عَرَفَهُ إِمَامٌ ذَلِكَ الزَّمَانِ: قرآن تأویلی دارد که بخشی از آن تحقق یافته و بخشی از آن محقق نشده است؛ هنگامی که تأویل آن در زمان یکی از امامان تحقق یابد، امام آن عصر آن را می‌شناسد» (صفار، ۱۴۰۴: ص ۱۹۵). نیز از پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) نقل شده است که فرمود: «إِنَّ فِيكُمْ مَنْ يُقَاتِلُ عَلَيَّ تَأْوِيلِ الْقُرْآنِ كَمَا قَاتَلْتُ عَلَيَّ تَنْزِيلِهِ وَ هُوَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ: در میان شما کسی است که بر تأویل قرآن قتال می‌کند، چنان‌که من بر تنزیل آن قتال کردم و او علی بن ابی‌طالب است» (عیاشی، ۱۳۸۰: ج ۱، ص ۱۵).

در این روایات، تأویل قرآن به مصادیقی توصیف شده که فراتر از سبب و مورد نزول آیات می‌باشند و بعضی از آنها تا زمان امام باقر (علیه‌السلام) و امام صادق (علیه‌السلام) روی داده و بعضی از آنها پس از ایشان واقع خواهند شد. به دیگر سخن، لفظ تأویل در مورد «مصدق آیه در گذر زمان» استعمال شده است؛ بنابراین نظریه آیت‌الله معرفت مبنی بر نفی تأویلی بودن قاعده جری، قابل پذیرش نیست.

علاوه بر روایات یادشده، روایاتی وجود دارد که در آنها تصریح شده که مصداق آیه در گذر زمان (جری و تطبیق)، تأویل آیه است. در ادامه، برخی از این روایات نقل خواهد شد تا دیدگاه آیت‌الله معرفت نقد و اثبات شود که قاعده جری، یک قاعده تأویلی است.

یک: امام صادق (علیه‌السلام) درباره آیه «وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا

فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغْت إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَى فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءَتْ فَأَصْلِحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ» (حجرات: ۹) می فرماید: «إِنَّمَا جَاءَ تَأْوِيلُ هَذِهِ آيَةِ يَوْمِ الْبَصْرَةِ، وَهُمْ أَهْلُ هَذِهِ آيَةِ، وَهُمْ الَّذِينَ بَعَوْا عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَكَانَ الْوَاجِبَ عَلَيْهِ قِتَالُهُمْ وَقَتْلَهُمْ حَتَّى يَفِيئُوا إِلَى أَمْرِ اللَّهِ: تَأْوِيلُ آيَةِ فِي حَادِثِهِ بَصْرِهِ تَحَقُّقُ يَافِتٍ وَآنَانَ أَهْلِ آيَةِ بُوَدُنْدِ كِهْ بِرِ اَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (عَلَيْهِ السَّلَام) شُورِيدِنْدِ، پَسْ بِرِ آنِ حَضْرَتِ لَازِمِ بُوَدِ كِهْ بِاِ آنَانَ بِجَنگِدْ تَا بِهْ اَمْرِ اَلْهِي گَرْدِنِ نَهِنْدِ» (کلینی، ۱۴۲۹: ج ۱۵، ص ۴۲۹).

همان طور که ملاحظه می شود در این حدیث، به صراحت، یکی از مصادیق آیه در گذر زمان به عنوان تأویل آن نامیده شده است.

دو: محمد بن مسلم می گوید: از امام صادق (علیه السلام) شنیدم که فرمود: «إِنَّ قُدَامَ الْقَائِمِ عَلَامَاتٌ تَكُونُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِلْمُؤْمِنِينَ قُلْتُ وَمَا هِيَ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ قَالَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ لَنْبَلُونَكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَ نَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ وَ بَشْرِ الصَّابِرِينَ قَالَ يَبْلُوهُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ مِنْ مَلُوكِ بَنِي فُلَانٍ فِي آخِرِ سُلْطَانِهِمْ وَ الْجُوعِ بِغَلَاءِ أَسْعَارِهِمْ وَ نَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ قَالَ كَسَادُ التَّجَارَاتِ وَ قَلَّةُ الْفُضْلِ وَ نَقْصٍ مِنَ الْأَنْفُسِ قَالَ مَوْتُ ذَرِيعٍ وَ نَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ قَالَ قَلَّةُ رِيعٍ مَا يَزْرَعُ وَ بَشْرِ الصَّابِرِينَ عِنْدَ ذَلِكَ بِتَعْجِيلِ خُرُوجِ الْقَائِمِ (عَلَيْهِ السَّلَام) ثُمَّ قَالَ لِي يَا مُحَمَّدُ هَذَا تَأْوِيلُهُ إِنْ اللَّهُ تَعَالَى يَقُولُ وَ مَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ: بِرِ اَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (عَلَيْهِ السَّلَام) عَلَامَاتِي اسْتِ كِهْ اَزْ جَانِبِ خُدَايِ عَزَّ وَ جَلَّ بِرِ اَمْرِ اَلْهِي مُؤْمِنَانَ وَاقِعِ خَوَاهِدِ شُدْ. عَرَضِ كَرْدِم: فِدَايَتِ شُومِ آنِ عَلَامَاتِ چِهْ هَسْتِنْدِ؟ فَرَمُود: آنِ عَلَامَاتِ دَرِ آيَةِ «وَلَنْبَلُونَكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَ نَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ وَ بَشْرِ الصَّابِرِينَ» (بقره: ۱۵۵) مطرح شده اند. خداوند قبل از خروج قائم (علیه السلام) مؤمنان را به خوف از پادشاهان، گرسنگی ناشی از گرانی قیمت ها، نقص اموال ناشی از کساد تجارت ها، نقص انفس در اثر مرگ ناگهانی و کمبود میوه ها در اثر رشد اندک زراعت می آزماید. در این زمان صابران را به تعجیل فرج بشارت ده. سپس فرمود: ای محمد!

بررسی و نقد دیدگاه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری بر اساس روایات؛ قهاری کرمانی | ۱۹۹

این‌ها تأویل آیه‌اند. خدای عزّ و جلّ می‌فرماید: تأویل قرآن را جز خدا و راسخان در علم نمی‌دانند» (صدوق، ۱۳۹۵: ج ۲، ص ۶۴۹).

در این حدیث نیز امام صادق (علیه‌السلام) مصادیق امتحان مردم در دوران قبل از ظهور امام زمان (علیه‌السلام) را - که یکی از مصادیق آیه ۱۵۵ سوره بقره در گذر زمان است - به‌عنوان تأویل آیه شریفه مطرح نموده است.

سه: در جنگ مسلمانان با رومیان یکی از مسلمانان به صف رومیان حمله‌ور شد. برخی در انتقاد به این حرکت او آیه «وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ» (بقره: ۱۹۵) را قرائت کرده و عمل او را مصداق این آیه شمردند. ابو ایوب انصاری به انتقاد آنان چنین پاسخ داد: «یا أيها الناس إنکم تتأولون هذه الآية هذا التأویل وإنما أنزلت هذه الآية فینا معشر الأنصار: ای مردم شما آیه را این‌گونه تأویل می‌کنید؟! در حالی که این آیه در باره ما گروه انصار نازل شده است» (ترمذی، ۱۴۳۰: کتاب تفسیر القرآن، ح ۲۸۹۸).

چنان‌که ملاحظه می‌شود ابو ایوب انصاری تطبیق آیه شریفه بر مصداق جدید در گذر زمان را تأویل نامیده است که این شاهد بر این است که از صدر اسلام در بین اصحاب رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) این‌گونه جری و تطبیق‌ها به‌عنوان تأویل آیات شناخته می‌شده است.

چهار: از امام هادی (علیه‌السلام) روایت شده که فرمود: «أَنَّ قَبْرَ مَوْلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ أُدْخِلَ عَلَى الْحَجَّاجِ بْنِ يُونُسَ فَقَالَ لَهُ: مَا الَّذِي كُنْتَ تَلِي مِنْ أَمْرِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ع قَالَ: كُنْتُ أَوْصِيهِ - فَقَالَ لَهُ: مَا كَانَ يَقُولُ إِذَا فَرَّغَ مِنْ وُضُوئِهِ قَالَ: كَانَ يَتْلُو هَذِهِ الْآيَةَ «فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ - فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ - حَتَّى إِذَا فَرَّجُوا بِمَا أُوْتُوا - أَخَذْنَا مِنْ بُعْتِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ - فَنُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخًا وَاحِدًا - وَالَّذِينَ ظَلَمُوا - وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» فَقَالَ الْحَجَّاجُ: كَانَ يَتَأَوَّلُهَا عَلَيْنَا فَقَالَ: نَعَمْ: قَبْرِ خَادِمِ امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ (علیه‌السلام) نزد حجّاج بن یوسف آمد. حجّاج به او گفت: «چه کمکی به علی بن ابی طالب (علیه‌السلام) می‌کردی؟» گفت: «آب وضو برایش آماده می‌کردم». حجّاج به او گفت: «هنگامی که از وضویش فارغ می‌شد چه می‌گفت؟» گفت: «این آیه را می‌خواند: فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا

عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ فَقَطَّعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (انعام: ۴۴-۴۵) حجاج گفت: «گمان می‌کنم آن آیه را بر ما تأویل می‌کرد». قنبر گفت: «بله». (عیاشی، ج ۱، ص ۳۵۹)

در این روایت امام هادی (علیه‌السلام) گفته حجاج مبنی بر این که امام علی (علیه‌السلام) آیات ۴۴ و ۴۵ سوره انعام را بر وی تأویل کرد، تأیید نموده است؛ بنابراین این حدیث نیز مصداق آیه در گذر زمان را به عنوان تأویل آیه دانسته است.

پنج: داود بن فرقد گوید: به امام صادق (علیه‌السلام) عرض کردم: «جُعِلْتُ فِدَاكَ كُنْتُ أَصْلَىٰ عِنْدَ الْقَبْرِ وَ إِذَا رَجُلٌ خَلْفِي يَقُولُ: أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْتَدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا، قَالَ، فَالْتَفَتُ إِلَيْهِ وَقَدْ تَأَوَّلَ عَلَىٰ هَذِهِ الْآيَةِ، وَمَا أَدْرِي مَنْ هُوَ! وَأَنَا أَقُولُ- وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيَجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ، فَإِذَا هُوَ هَارُونَ بْنُ سَعْدٍ، قَالَ، فَضَحِكْتُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ (علیه‌السلام) ثُمَّ قَالَ: إِذَا أَصَبْتَ الْجَوَابَ، قَلَّ الْكَلَامَ بِإِذْنِ اللَّهِ: فدایت شوم، من در کنار قبری نماز می‌خواندم که ناگهان مردی از پشت سرم این آیه را خواند: أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْتَدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا: آیا شما می‌خواهید کسانی را که خداوند به خاطر اعمالشان، [افکار] آن‌ها را کاملاً وارونه کرده هدایت کنید؟! درحالی که خداوند به خاطر اعمالشان، [افکار] آن‌ها را کاملاً وارونه کرده است. (نساء: ۸۸) و این آیه را بر من تأویل کرد و من نمی‌دانم چه کسی بود؛ من در جوابش این آیه را خواندم: وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيَجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ: و شیاطین به دوستان خود مطالبی مخفیانه القا می‌کنند تا با شما به معجادهل برخیزند؛ اگر از آن‌ها اطاعت کنید، شما هم مشرک خواهید بود! (انعام: ۱۲۱) که ناگهان [متوجه شدم] که وی هارون بن سعد است. امام صادق (علیه‌السلام) خندید و سپس فرمود: به خواست خدا، تو کوتاه و درست پاسخ دادی» (کشّی، ۱۴۰۹: ص ۳۴۵).

در این روایت تقریر و سکوت امام صادق (علیه‌السلام) درباره کلام داود بن فرقد که گفت: «آیه ۸۸ سوره نساء را بر من تأویل کرد.» دلیل بر این است که بیان مصداق آیه

در گذر زمان تحت عنوان تأویل آیه، مورد تأیید و تقریر حضرت می‌باشد.

شش: ابوسفیان بعد از رحلت پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) به امام علی (علیه‌السلام) پیشنهاد کرد که مردم را جهت بیعت با ایشان تشویق کند؛ حضرت به او فرمود: «ارْجِعْ يَا بَا سُفْيَانَ فَوَاللَّهِ مَا تُرِيدُ اللَّهُ بِمَا تَقُولُ وَ مَا زَلْتِ تَكِيدُ الْإِسْلَامَ وَ أَهْلَهُ وَ نَحْنُ مَشَاغِلُ بِرَسُولِ اللَّهِ ص وَ عَلَى كُلِّ أَمْرٍ مَا اكْتَسَبَ وَ هُوَ وَلِيٌّ مَا احْتَقَبَ فَأَنْصِرْفَ أَبُو سُفْيَانَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَوَجَدَ بَنِي أُمِّيَّةٍ مُجْتَمِعِينَ فِيهِ فَحَرَّضَهُمْ عَلَى الْأَمْرِ وَ لَمْ يَنْهَضُوا لَهُ؛ وَ كَانَتْ فِتْنَةٌ عَمَتْ وَ بَلِيَّةٌ شَمَلَتْ وَ أَسْبَابُ سُوءِ اتَّفَقَتْ تَمَكَّنَ بِهَا الشَّيْطَانُ وَ تَعَاوَنَ فِيهَا أَهْلُ الْإِفْكَ وَ الْعَدْوَانِ فَتَخَاذَلُ فِي إِنْكَارِهَا أَهْلُ الْإِيمَانِ وَ كَانَ ذَلِكَ تَأْوِيلَ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ اتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً (انفال: ۲۵): ای ابوسفیان! برگرد؛ به خدا قسم! تو برای رضای خدا این پیشنهاد را مطرح نمی‌کنی. بلکه همواره در پی ضربه زدن به اسلام و فریفتن مسلمانان بوده‌ای. ما اکنون مشغول رسیدگی به کار تدفین رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله) هستیم و هر کسی مسؤول عمل خود خواهد بود و آنچه را که جمع می‌کند. سپس ابوسفیان به طرف مسجد رفت و بنی‌امیه را در آنجا حاضر دید و آن‌ها را برای گرفتن خلافت تحریک کرد ولی کسی به دنبالش نرفت. فتنه‌ای بود که همگان را فرا گرفت و بلا و آزمایشی بود که فراگیر گردید و شرایط بدی پیش آمد که از این راه شیطان توان یافت و اهل دروغ و تجاوز یکدیگر را یاری رساندند و اهل ایمان در اعتراض و انکار آن سستی نمودند. این تأویل سخن خداوند متعال بود که فرمود: وَ اتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً؛ و از فتنه‌ای بپرهیزید که تنها به ستمکاران شما نمی‌رسد؛ (بلکه همه را فرا خواهد گرفت؛ چرا که دیگران سکوت اختیار کردند) و بدانید خداوند کیفر شدید دارد! (مفید، ۱۴۱۳: ج ۱، ص ۱۹۰).

در این روایت نیز مفاد آیه ۲۵ سوره انفال بر فتنه ابوسفیان تطبیق شده که مصداق آیه در گذر زمان محسوب می‌گردد و از این جری و تطبیق به عنوان تأویل آیه نام برده شده است.

هفت: از امام صادق (علیه‌السلام) یا امام باقر (علیه‌السلام) راجع به این سخن

باری تعالی: یا ایها الذین آمنوا لا تبطلوا صدقاتکم بِالْمَنِّ وَالْأَذَى: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! بخشش‌های خود را با منت و آزار، باطل نسازید! (بقره: ۲۶۴) روایت شده که فرمود: «نَزَلَتْ فِي عُثْمَانَ، وَ جَرَتْ فِي مُعَاوِيَةَ وَ أَتْبَاعِهِمَا: این آیه راجع به عثمان نازل شد و بر معاویه و پیروان آن دو تطبیق کرد» (عیاشی، ۱۳۸۰: ج ۱، ص ۱۴۷).

از آنجا که در این حدیث واژه «جَرَتْ» در مقابل واژه «نَزَلَتْ» به کار برده شده است می‌توان چنین استنباط کرد که مراد از جری، همان تأویل آیه در برابر تنزیل آن است. هشت: از امام باقر (علیه السلام) درباره آیه «إِنَّ الذی فَرَضَ عَلَیْکَ الْقُرْآنَ لَرَادُکَ إِلَى مَعَادٍ» (قصص: ۸۵) نقل شده که ایشان رجعت معصومان (علیهم السلام) را تأویل آیه دانسته و جابر جعفی را به خاطر دانش این تأویل ستوده است: «عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: سُئِلَ عَنْ جَابِرٍ فَقَالَ رَحِمَ اللَّهُ جَابِرًا بَلَغَ مِنْ فِقْهِهِ أَنَّهُ كَانَ يَعْرِفُ تَأْوِيلَ هَذِهِ الْآيَةِ: إِنَّ الذی فَرَضَ عَلَیْکَ الْقُرْآنَ لَرَادُکَ إِلَى مَعَادٍ؛ یَعْنِي الرَّجْعَةَ» (قمی، ۱۳۶۳: ج ۲، ص ۱۴۷).

در این روایت، آیه شریفه بر رجعت به عنوان واقعه‌ای خارجی که در آینده رخ خواهد داد، تطبیق شده و از این تطبیق به عنوان تأویل یاد شده است. لازم به ذکر است که معنای ظاهری آیه به بازگشت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به مکه پس از هجرت اشاره دارد؛ بنابراین در این روایت بر مصداق باطنی آیه در گذر زمان اطلاق شده است؛ بنابراین مصداق باطنی آیه در گذر زمان یکی از انواع تأویل قرآن به شمار می‌رود.

بر اساس روایات یادشده، مصادیق ظاهری و باطنی آیه در گذر زمان، یکی از انواع تأویل قرآن محسوب می‌شوند. از این رو، دیدگاه آیت الله معرفت مبنی بر نفی تأویلی بودن مصادیق ظاهری و باطنی آیه در گذر زمان با چالش مواجه گشته و مورد تردید واقع خواهد شد؛ زیرا چنانکه گذشت آیت الله معرفت تأویل قرآن را از سنخ معنای باطنی آیه می‌داند و اطلاق عنوان تأویل قرآن بر مصادیق ظاهری و باطنی آیه را صحیح نمی‌داند.

نتیجه‌گیری

آیت الله معرفت در مورد قاعده جری و تطبیق مدعی است که جری و تطبیق، غیر از تأویل آیه است؛ زیرا تأویل قرآن از قبیل معنا و مفهوم است و سزاوار نیست که با

بررسی و نقد دیدگاه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری بر اساس روایات؛ قهاری کرمانی | ۲۰۳

مصدق، اشتباه شود. بر اساس روایاتی که در آنها تأویل قرآن به مصادیقی توصیف شده که فراتر از سبب و مورد نزول آیات می‌باشند و نیز روایاتی که در آنها تصریح شده است که مصداق آیه در گذر زمان، تأویل آیه محسوب می‌گردد، مشخص گردید که جری و تطبیق، یکی از انواع تأویل قرآن به شمار آمده و قاعده جری یک قاعده تأویلی است؛ لذا ادعای آیت‌الله معرفت قابل نقد است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Mohammad Hadi
Ghahari Kermani

<https://orcid.org/0000-0003-0819-5538>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

قرآن کریم

- ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۰۸ ق). *لسان العرب*، بیروت، دار احیاء التراث.
- ابوحمزہ ثمالی، ثابت بن دینار. (۱۴۲۰ ق). *تفسیر القرآن الکریم*، بیروت، دارالمفید.
- الهی کیا، علی محمد. (۱۳۹۴). پایان نامه «جری و تطبیق و تأویل از منظر اهل بیت (علیهم السلام) با تکیه بر دیدگاه‌های علامه طباطبایی و آیت الله معرفت»، قم، دانشکده اصول الدین.
- پهلوان، منصور؛ فائز، قاسم و خبیری، عباس. (۱۳۹۲). «مفهوم‌شناسی جری و انطباق و باطن قرآن بر اساس روایات»، *سراج منیر*، شماره ۱۳، زمستان.
- ترمذی، محمد بن عیسی. (۱۴۳۰ ق). *سنن الترمذی*، بیروت، دار الفکر.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۷۸). *تفسیر تسنیم*، قم، نشر اسراء.
- جوهری، اسماعیل بن حماد. (۱۴۰۷ ق). *الصحاح*، بیروت، دار العلم.
- راد، علی و مؤمن نژاد ابوالحسن. (۱۳۹۶). «مبانی ادبی و زبان شناختی جری و تطبیق در تفسیر قرآن»، *تحقیقات علوم قرآن و حدیث*، شماره ۳۳، بهار.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۱۲ ق). *المفردات فی غریب القرآن*، بیروت، دار العلم.
- رضایی اصفهانی، محمد علی. (۱۳۸۶). «تجلی جاودانگی قرآن در قاعده جری و تطبیق»، *اندیشه دینی*، شماره ۲۵، زمستان.
- رضایی کرمانی، محمد علی. (۱۳۹۵). «روش‌های به کارگیری قاعده جری و تطبیق در حوزه فهم قرآن»، *پژوهش‌های قرآنی*، شماره ۸۰، پاییز.
- سلیمی زارع، مصطفی. (۱۳۹۲). «جایگاه روایات جری و تطبیق در فرایند تفسیر قرآن»، *پژوهش‌های قرآنی*، شماره ۷۳، بهار.
- شاکر، محمد کاظم. (۱۳۷۶). *روش‌های تأویل قرآن*، قم، بوستان کتاب.
- صدوق، محمد بن علی. (۱۳۹۵ ق). *کمال الدین و تمام النعمه*، تهران، اسلامیه.
- صفار، محمد بن حسن. (۱۴۰۴ ق). *بصائر الدرجات*، قم، مکتبه آیه الله المرعشی النجفی.
- طباطبایی، محمد حسین. (۱۳۹۰). *المیزان فی تفسیر القرآن*، بیروت، مؤسسه الأعلمی للمطبوعات.
- _____ (۱۳۵۳). *قرآن در اسلام*، تهران، دار الکتب الاسلامیه.
- طریحی، فخرالدین. (۱۳۷۵). *مجمع البحرین*، تهران، کتابفروشی مرتضوی.

بررسی و نقد دیدگاه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری بر اساس روایات؛ قهاری کرمانی | ۲۰۵

عیاشی، محمد بن مسعود. (۱۳۸۰ ق.). *تفسیر العیاشی*، تهران، مکتبه العلمیه الاسلامیه.
فراهیدی، خلیل بن احمد. (۱۴۱۰ ق.). *العین*، قم، انتشارات هجرت، .
فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی. (۱۴۱۵ ق.). *تفسیر الصافی*، تهران، مکتبه الصدر.
قمی، علی بن ابراهیم. (۱۳۶۳). *تفسیر القمی*، قم، دار الکتب.
کشّی، محمد بن عمر. (۱۴۰۹ ق.). *رجال الکشی [اختیار معرفه الرجال]*، مشهد، مؤسسه نشر دانشگاه مشهد.

کلینی، محمد بن یعقوب. (۱۴۲۹ ق.). *الکافی*، قم، دار الحدیث.
لک زایی، صغری و قاسم نژاد، زهرا. (۱۳۹۴). «جری و تطبیق در احادیث امام رضا (ع)»، *بینات*، شماره ۸۶ و ۸۷، تابستان و پاییز.

مجلسی، محمدباقر بن محمد تقی. (۱۴۰۳ ق.). *بحار الأنوار*، بیروت، دار إحياء التراث العربی.
مسعودی صدر، هدیه. (۱۳۹۷). «کاربرد جری و تطبیق در تفسیر قرآن»، *مطالعات قرآنی*، شماره ۳۴، تابستان.

مصطفوی، حسن. (۱۳۶۰). *التحقیق فی کلمات القرآن الکریم*، تهران، نگاه ترجمه و نشر کتاب.
معرفت، محمد هادی. (۱۳۸۷). *التفسیر الأثری الجامع*، قم، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی التمهید.
_____ (۱۳۸۶). *التمهید فی علوم القرآن*، قم: مطبعة ستاره، الطبعة الأولى من مؤسسة التمهید،
مزیده و منقحه.

مفید، محمد بن محمد. (۱۴۱۳ ق.). *الإرشاد فی معرفه حجج الله علی العباد*، قم، کنگره شیخ مفید.
نصیری، علی. (۱۳۷۵). «جری و تطبیق در المیزان»، *علوم و معارف قرآنی*، شماره ۲، تابستان.
_____ (۱۳۸۵). *رابطه متقابل کتاب و سنت*، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه دینی.

نفیس، شادی. (۱۳۸۴). *علامه طباطبایی و حدیث*، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
_____ (۱۳۹۲). «مبانی جری و تطبیق از دیدگاه علامه طباطبایی»، *قرآن‌شناخت*، شماره ۱۲، پاییز و زمستان.

نورایی، محسن. (۱۳۹۰). «بررسی قاعده تفسیری جری و تطبیق با تأکید بر به کارگیری آن در سیره معصومان (ع)»، *آموزه‌های قرآنی*، شماره ۱۴، پاییز و زمستان.
هاشمی نسلجی، علی. (۱۳۹۸). *معیارهای جری و تطبیق از نگاه علامه طباطبایی*، قم، پژوهشگاه

یزدان پناه، یدالله. (۱۳۹۱). «جری و تطبیق، روش‌ها و مبانی آن»، حکمت عرفانی، شماره ۴، پاییز و زمستان.

References

- Al-Qrr' Il-Krrīm.
Ammmmmmm mmmīl i Tiiii t.i Dīrrr ()))))Tafsīr al-Qur'ān al-Karīm.
Bii rtt :Dīrrlll -fff ī [In Arabic]
- Al-Johari, Isma'il ibn Hammad. (1986). *Al-Sahāh. Beirut: Dār al-Ilm.* [In Arabic]
- Ayyashi, Muhammad ibn Mas'ud. (1960). *Tafsir al-'Ayyashi.* Tehran: Maktabat al-'Ilmiyyah al-Islamiyyah. [In Persian]
- Al-Tirmīīīīī aaaa mm i 'Iāā ()))))Sunan al-Tirmidhī. Bii rtt : Drr ll -Fikr. [In Arabic]
- Farahidi, Khalil ibn Ahmad. (1989). *Al-'Ain.* Qom: Hejrat Publishing. [In Arabic]
- Fayz Kashani, Muhammad Mahdi ibn Shah Murtaza. (1994). *Tafsir al-Safi.* Tehran: Maktabah al-Sadr. [In Persian]
- Hashemi Neshlaji, Ali. (2019). *Standards of Jery and Adaptation from the Perspective of Allamah Tabatabai.* Qom: Pazhuheshgah 'Ilmi va Farhangi Islami. [In Persian]
- Ilahi-Kia, Ali Muhammad. (2015). *Thesis on "Jery and Its Application and Interpretation from the Perspective of Ahl al-Bayt (AS) Based on the Views of Allameh Tabatabai and Ayatollah Moez."* Qom: School of Islamic Studies. [In Persian]
- Javadi Amoli, Abdullah. (1999). *Tafsīr Tasnīm.* Qom: Nashr-e Isra. [In Persian]
- Ibn Manzur, Muhammad ibn Mukarram. (1987). *Lisān al-'Arab Bii rtt : Drr Ih'y" ll -Trr tt [IAAīi]*
- Kashi, Muhammad ibn 'Umar. (1989). *Rijal al-Kashi* [Ikhtiyar Ma'rifat al-Rijal]*. Mashhad: Mashhad University Press. [In Persian]
- Kulayni, Muhammad ibn Ya'qub. (2008). *Al-Kafi.* Qom: Dar al-Hadith. [In Persian]
- Lakzaei, Soghra and Qasem Nezhad, Zahra. (2015). Jery and Adaptation in the Narratives of Imam Reza (AS), *Bayanat*, No. 86 and 87, Summer and Autumn. [In Persian]
- Majlisi, Muhammad Baqir ibn Muhammad Taqi. (1982). *Bihar al-Anwar.* Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi. [In Arabic]
- Masoudi Sadr, Hadiyah. (2018). Application of Jery and Adaptation in Quranic Interpretation, *Motale'at Qurani*, No. 34, Summer. [In

- Persian]
- Mustafavi, Hasan. (1941). *Al-Tahqiq fi Kalimat al-Quran al-Karim*. Tehran: Bungah Tarjomeh va Nashr-e Kitab. [In Persian]
- Ma'rifat, Muhammad Hadi. (2008). *Al-Tafsir al-Athari al-Jami'*. Qom: Cultural and Publishing Institution of al-Tamhid. [In Persian]
- Ma'rifat, Muhammad Hadi. (2007). *Al-Tamhid fi 'Ulum al-Qur'an*. Qom: Matba'at Sitara, First Edition by al-Tamhid Institution, Revised and Expanded. [In Persian]
- Mufid, Muhammad ibn Muhammad. (1992). *Al-Irsyad fi Ma'rifat Hujaj Allah 'ala al-'Ibad*. Qom: Kongre Shi'ikh Mufid. [In Persian]
- Nasiri, Ali. (1996). *Jery and Adaptation in al-Mizan*, Ulum va Ma'arif Qurani, No. 2, Summer. [In Persian]
- Nasiri, Ali. (2006). *The Mutual Relationship of Quran and Sunnah*. Tehran: Entesharat Pazhuheshgah Farhang va Andisheh Dini. [In Persian]
- Nafisi, Shadi. (2005). *Allamah Tabatabai and Hadith*. Tehran: Entesharat Ilmi va Farhangi. [In Persian]
- Nafisi, Shadi. (2013). Foundations of Jery and Adaptation from the Perspective of Allamah Tabatabai, *Quran Shinakht*, No. 12, Autumn and Winter. [In Persian]
- Nurayi, Mohsen. (2011). Investigating the Interpretive Rule of Jery and Adaptation with Emphasis on its Application in the Life of the Imams (AS), *Amuzehaye Quran*, No. 14, Autumn and Winter. [In Persian]
- Pahlavan, Mansour; Fa'iz, Qasem and Khabiri, Abbas. (2013). Conceptualization of Jery and Adaptation and the Inner Quran Based on Narratives. *Saraj Monir*, No. 13, Winter. [In Persian]
- Qummi, Ali ibn Ibrahim. (1944). *Tafsir al-Qummi*. Qom: Dar al-Kitab. [In Persian]
- Rad, Ali and Mo'men Nezhad, Abolhasan. (2017). Literary Foundations and Linguistic Understanding of Jery and Adaptation in Quranic Exegesis. *Research in Quranic Sciences and Hadith*, No. 33, Spring. [In Persian]
- Raghib Isfahani, Husayn ibn Muhammad. (1991). *Al-Mufradat fi Gharib al-Qur'an*. Bii rtt :DĐ III-Ilm. [In Arabic]
- Rezaei Isfahani, Muhammad Ali. (2007). Manifestation of Perpetuity in the Rule of Jery and Adaptation, *Andisheh Dini*, No. 25, Winter. [In Persian]
- Rezaei Kermani, Muhammad Ali. (2016). Methods of Applying the Rule of Jery and Adaptation in the Field of Quran Understanding, *Pazhuhesh-haye Qurani*, No. 80, Autumn. [In Persian]
- Salimi Zare, Mostafa. (2013). *The Role of Narratives of Jery and Adaptation in the Process of Quranic Interpretation*, Pazhuhesh-haye Quran, No. 73, Spring. [In Persian]

- kkkrrr aaaa mm Kzzim ())))) *Methods of Interpretation of the Quran*.
Qom: Bostan Ketab. [In Persian]
- Saduq, Muhammad ibn Ali. (1975). *Kamāl al-Dīn wa Tamām al-Ni'mah*.
Tehran: Islamiyya. [In Persian]
- Saffar, Muhammad ibn Hassan. (1983). *Başā'ir al-Darajāt*. Qom: Maktabat
Āy AAlaaaal-Mar'ashi al-Njj ffi[[[Irrrrr rr]]]
- Tabatabai, Muhammad Husayn. (2011). *Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an*. Beirut:
Mu'assasat al-A'lami li al-Matbu'at. [In Arabic]
- Tabatabai, Muhammad Husayn. (1974). *Qur'an in Islam*. Trrr ::: Drr ll -
Kutub al-Islamiyyah. [In Persian]
- Tarihi, Fakh al-Din. (1996). *Majma' al-Bahrain*. Tehran: Mortazavi
Bookstore. [In Persian]
- Yazdanpanah, Yadollah. (2012). Jery and Adaptation: Its Methods and
Foundations, *Hikmat Erfani*, No. 4, Autumn and Winter. [In Persian]

استناد به این مقاله: قهاری کرمانی، محمدهادی. (۱۴۰۳). بررسی و نقد دیدگاه آیت‌الله معرفت درباره قاعده جری
بر اساس روایات، دو فصلنامه علمی سراج مُنیر، ۱۵(۴۸)، ۱۸۵-۲۰۸.
DOI: 10.22054/ajsm.2023.72340.1904

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.